

vi människor

SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUNDS TIDNING

Nr 4/1977

Årgång 29

Kr. 8:—

014
Kvinn
per
36

KVINNOKULTUR
snårskog, kalhygge eller vårdträd?

Louise Waldén:

När det osynliga blir synligt förändras världen

Om kvinnokulturens materiella bas

Första gången jag mötte begreppet "kvinnokultur" var i USA våren 1971. Jag lyssnade misstänksamt och protesterade: det lät mystiskt, biologiskt, icke-materialistiskt. Att tilldela kvinnor något speciellt "kvinnligt" var att bäd- da för en ny diskriminering, enligt den vita rasistiska politiken "olika men likvärdiga". Nej, det gällde att upphäva det ekonomiska, sociala och ideologiska förtrycket så att kvinnor blev jämlika med männen. Så långt som till att fråga vem som bestämde jämlikhetens villkor hade jag inte kommit.

Men begreppet kom tillbaka. Känsloladdade möten och hetsiga diskussioner med feminister rörde upp mina känslor och fick mig förvirrad. Frantz Fanons analys av kolonialisering i "Jordens fördömda" och Sheila Rowbot- hams iakttagelser i "Women's Consciousness, Man's World" (sv. "Manssamhälle och klassamhälle", 1976) gjorde mig fundersam. Kanske fanns det, i alla fall, något speciellt med kvinnors "kultur"?

Hösten 1973 startade vi se- rien "Kvinnokultur — finns den?" i Vi Mänskor. Vi satte försiktigt ut ett frågetecken — vår osäkerhet var alltför stor för att vi skulle våga oss på ett påstående.

Vi höll oss i början strikt till finkultursbegreppet. Hu- vuddelen av artiklarna hand- lade om kvinnliga konstnärer, kvinnliga författare, kvinnli- ga musiker. Vi avlägsnade oss vare sig från könet som be-

stämmande faktor eller från det traditionella kulturbe- greppet. Redan detta föran- ledde många funderingar. När kvinnor beskrev sin verklig- het som hade med fruktsam- het och barnafödande och mänskliga relationer att göra bedömdes det som "mindre värt". Deras verk försvann ur bibliografier och historiker. Var det därför att deras verk- lighet var mindre värd? Och varför var det i såfall mindre värt att föda ett barn än att döda tio "fiender"? Hur myc- ket delade jag dom värdering- arna? Hur stor roll spelade dessa värderingssystem i osynliggörandet av kvin- norna? Hur hängde allt detta ihop med kvinnors dåliga självkänsla och upplevelse av att vara andra klassens med- borgare?

Även om vi höll oss till fin- kulturen finns det i inledning- en till serien en antydning om att vi anade att det kunde betyda något mer. Hur häng- de t ex den (nedvärderade) kvinnliga textila konsten ihop med kvinnors handarbete? Fanns det ett skapande arv som vi gjort oss urarva i pro- testerna mot kvinnorollen? Julen 1973 publicerade vi kvinnomärket i korsstyg- n, broderat av Gunilla Lauthers. Reaktionen blev häftig och mycket blandad. Det var tyd- ligt att detta var provoceran- de men hur kunde ingen rik- tigt förklara.

Arbetet med serien blev en medvetandeprocess, jämför- bar bara med hur världen för- ändras när man börjar se den utifrån en materialistisk ana-

lys. Det som hände var, för- enklat uttryckt, att en osynlig värld blev synlig och lät sig benämnas.

För mig — en medelklass- flicka med utbildning och sik- tet inställt på yrkeskarriär — var kvinnovärlden lika osyn- lig som för de flesta män. Att inte kunna typiska "kvin- nogöromål" var snarast något jag var stolt över. Det bevi- sade min överlägsenhet över de kvinnor som "satt fast" i den traditionella kvinnorol- len.

När jag fick barn kastades jag in i en kvinnovärld som för mig var obegriplig. Det jag tidigare lärt var oanvänd- bart, här gällde andra erfa- renheter och kvaliteer. Mitt svar blev att gå in i kvinno- rörelsen för att kämpa mot förtrycket av kvinnan — allt det som begränsade och be- skar våra möjligheter.

Det tog mig ett par år att upptäcka att jag själv var bär- rare av det kvinnoförakt som finns latent i samhället, att jag var mycket mer av en "falsk man" än av en "äkt kvinna".

Egentligen var det först när jag började upptäcka de po- sitiva värdena i kvinnokultu- ren som jag kunde se hur myc- ket jag formats av ett patriar- kalt kapitalistiskt system också i min syn på mig själv och andra kvinnor. Det ledde till en lång och svår kris, men i den föddes också något nytt — ett egenvärde som bottnade i mig själv.

Kvinnokulturs-serien blev en del i sökandet. Men spåren

ledde vidare, till vardagskvinnor och deras erfarenheter. I Vi mänskors serie med intervjuer med kvinnor ur olika generationer blev den osynliga världen allt synligare. Kvinnoföraktet ersattes av kärlek, beundran — ja under en period av en idealisering av allt vad kvinnor var och gjorde. Detta att vara kvinna blev ett adelsmärke i sig.

I min personliga utveckling avsatte det sina spår: några år av intensivt bakande, syltande, saftande, örtsamlande, långkjolar, förkläden och växande hår. Det kändes skönt, som att hitta en förlorad del av sig själv. Det vände upp och ner på mina föreställningar om vad som är väsentligt.

Jag härmade "de riktiga

kvinnornas" handlingar men lät den stanna inom den privata sfär där vårt samhälles arbetsdelning placerat dem. Först så småningom började jag förstå att det handlade om *förhållningssätt*. Att man genom att ta hand om det levande — barn, djur, växter — lärde sig en större aktsamhet. Att man i tillvaratagandet av naturens resurser — bär, svamp, blad — lärde sig återbruka. Att man genom att fungera i en människodominerad värld tränade upp psykologisk blick, intuition, lyhördhet inför känslor. När allt detta blev privata handlingar i stället för samhällseliga förhållningssätt blev de osynliga och ofarliga. Blev de synliga skulle de bli farliga, en utmaning mot hela vårt sam-

hällssystem. Att baka eget bröd var kanske inte nödvändigt — men att kämpa mot matförgiftningen var det. Att ha en egen kryddträdgård var trevligt — men man måste också ta upp kampen mot kalhyggen och miljöförstoring. Att upplevelsen av den egna barnet ledde vidare till en världsomfattande kamp mot ett destruktivt samhällssystem.

Jag förstod att kvinnokulturen hade sin materiella bas. Likaväl som arbetet i produktionen och lönearbetet födde vissa värderingar och förhållningssätt var kvinnors plats i reproduktionen jordmånen för andra värderingar och förhållningssätt. Kvinnokulturen var överbyggnaden på den basen.

**"Kvinnorna som grupp är verksamma både i varu-
produktionens värld och i produktionen och repro-
duktionen. I deras egna liv samexisterar dessa värld-
dar på ett plågsamt sätt. . . Motsägelsen, som tydligt
framträder i kapitalismen mellan familj och industri,
privat och allmänt, personligt och icke-personligt,
är den spricka i kvinnornas medvetande genom vil-
ken revolten bryter fram"**.

Sheila Rowbotham

För att kunna definiera kvinnokulturen tror jag det är centralt att förstå reproduktionsbegreppet. Med reproduktion menar jag i det här fallet allt det vi gör för att pånyttföda människan, både genom mat, vila, rena kläder och genom att föda och uppfostra barn. Reproduktionen återskapar arbetskraften till produktionen, med ett ekonomiskt språk.

Det är kvinnors domän i de förindustriella samhällena och det har så förblivit i industrialismens arbetsdelning: laga mat, städa, tvätta, återställa den psykiska balansen genom att lyssna, trösta, ge råd.

I det förindustriella eller agrara samhället är sambanden mellan produktion och reproduktion tydliga. Hela sam-

hället bygger på kunskapen om levandets och växandets villkor, på förmågan att vårda och återbruka. Människorna behövs i produktionen, också de små barnen och de gamla. Kvinnors arbete är viktigt.

I det industriella samhället bryts det sambandet. Produktionen blir lönearbete. Arbete mäts i tid och tid i pengar. De krav som ställs på lönearbetaren i produktionen sammanfaller med de grundläggande dragen i det industriella samhällets mansroll: krav på presterande, lönsamhet, effektivitet, avskärmande från känslor. Pengar och prestation blir måttstocken för både arbete och arbetskraft. De värderingar av arbete, tid och pengar som utgår från lönearbetet sammanfaller inte bara med mansrollen utan

också med de härskande värderingarna i samhället.

Utanför hela det systemet faller reproduktionen, som utförs av kvinnor oavlönat i hemmen eller lågavlönat inom växande vård- och omsorgssektorer. Det blir osynligt eftersom det inte går att mäta med samma måttstock som produktionen. Ur reproduktionen föds en annan uppfattning om arbete, ett annat tidsbegrepp, en annorlunda människosyn. Kvinnokulturen.

Arbete och tid

Det reproducerande arbetets art är sådant att det aldrig blir färdigt: maten äts upp, kläder blir trasiga, golv blir smutsiga. Ofta syns det mer om man inte gör det än om man gör det: först när man lämnar ett hörn av rummet ostädat syns det att resten är städat. Det avgränsas inte av en arbetstid utan pågår dygnet runt. Dess resultat kan inte mätas i pengar utan i mått av välbefinnande, trivsel, växande. Eftersom de flesta sysslorna direkt eller indirekt handlar om människor blir de mänskliga egenskaperna och

relationerna viktiga värden. Man tvingas utveckla psykologisk insikt och lyhörd känslighet (det kallas ibland "kvinnlig intuition"). Kvinnor bedöms av omvärlden — och bedömer sig själva och andra — i första hand efter "mänskliga värden", hur man är som människa, medan mannens värde mäts i pengar

och status — så bedöms han av omvärlden och så uppfattar de flesta män sig själva.

Mansrollen bottnar i produktionens krav på presterande och handlingar, på vad man gör — kvinnorollen i reproduktionens krav på förståelse och kunskap om levandets villkor, på vem man är.

Reproduktionen är ett osynligt pågående arbete som är svårt att mäta med våra vanliga måttstockar. Hur mäter man tiden och därmed arbets-effekten av ett "tröstande" ett "vårdande", en "omsorg"? Annat än i negativa termer:

effekten av icke-tröstande, icke-vård, icke-omsorg.

"Vi kan inte komma undan det långvariga uppbyggnad av ett nytt samhälle genom att helt enkelt uppfinna en frigjord kvinnokultur, orörd av tid och rum opåverkad av de sociala förhållanden som råder runtomkring. Rörelsen mellan tanke och handling, kultur och social revolution, sker stegvis, mödosamt och smärtfyllt sakta. Men bara på den vägen kan vi ta oss in i framtiden".

Sheila Rowbotham

Hur blir det osynliga synligt?

En stor del av detta arbete görs oavlönat, i de privata hemmen, under namnet "hushållsarbete". Då är det nästan helt osynligt, eftersom det både faller utanför lönearbetet och görs privat och isolerat. Men samma typ av arbeten finns också ute i samhället, i typiska s k kvinnoyrken.

När de traditionella kvinnoyrkesslorna kommer ut på arbetsmarknaden blir de synliga på ett annat sätt. I konfrontationen mellan kvinno-kulturens värderingar och det rådande normsystemet i samhället kan man se hur två olika system kolliderar. Den vanliga sättet att mäta och bedöma tid och arbete förmår inte uppfatta en del av de centrala värdena i kvinnokulturen.

Ta t ex vårddyrkena. Vissa delar av arbetet kan mätas enligt rådande normsystem: tvätta golv, ta blodprov, bädda. Det kan effektiviseras, utbytas mot maskiner, läggas som grund för fackliga krav. Men utanför det normsystem faller själva "vårdandet", som styrs av den enskilde människans behov. Det är det osynliga, det icke mätbara som

kanske kommer fram i en diffus kritik av att värden inte längre är "människovänlig".

Eller ta barnomsorgen. Det anses fullt acceptabelt att en kvinna ägnar all sin tid åt ett barn — det kostar nämligen ingenting i synliga pengar. På så sätt produceras det dyrbaraste vi har, människor, utan synbara kostnader. Och det är möjligt bli därför att kvinnor använder en annan måttstock än pengar för att mäta värdet av arbetet. Men när kostnaden för omsorgen blir synlig blir den dyr. Då måste den "effektiviseras" så att tre människor får ta hand om 20 barn. "Tillsynen" kan man mäta genom att garantera en vuxens närvaro på arbetstid — men vart tar "omsorgen" vägen?

Eller ta städarbetet. En del av städerskornas strejk var en protest mot det sätt att tids-mäta deras arbete som betingssystemet utgjorde. De visste att deras arbete inte gick att mäta i kvadratmeter och tid utan att måttstocken var att det var *rent*. Men städerskorna är också de som bäst lyckats göra det osynliga arbetet synligt. När de gick i strejk blev det tydligt att städning var nödvändigt, att

ingen kunde fortsätta jobba om arbetsplatsen inte "reproducerades", återställdes — dvs städades.

Och naturligtvis förhåller det sig i grunden så med allt s k kvinnoarbete: utan reproduktion ingen produktion. *Kvinnoarbetet är lika nödvändigt som osynligt, lika livsviktigt som lågvärderat.*

"Kvinnonaturen" och "kvinnokulturen"

Lika självklart är det att många tjänar på att förknippa kvinnors *arbete* med kvinnors *kön*, att göra det till en biologisk "natur" hos kvinnan. För om man bara behöver betala för den synliga produktionen och slipper betala för den osynliga reproduktionen blir vinsten på produktionen större. Det är oerhört viktigt att inte blanda ihop kvinnokulturbegreppet med en idé om kvinnans "natur". Ett biologiskt tänkande tjänar reaktionen vare sig det används i en borgerlig ideologi för att försvara kvinnors "naturliga bestämelse" som god mor och hustru eller om den används i en ultrafeministisk analys för att bygga upp en separatistisk kvinnovärld. I bägge fallen isolerar den kvinnor i en värld för sig "lika mycket värda men olika". Om man däremot definierar kvinnokulturen som kvinnors värderingar vuxna ur kvinnors arbete och plats i reproduktionen leder vägen bort från det isolerade och ut i samhället. Den biologiska

delen måste begränsas till de erfarenheter vi får av våra kroppars förmåga att föda barn och den delen måste särskiljas från de erfarenheter vi får av vårt arbete.

Denna definition avgränsar kvinnokultursbegreppet från det biologiska och separatistiska tänkande som i sommar så häftigt diskuterats på Af-tonbladets kultursidor utifrån Britta Stövlings bok "Återtagandet". Kvinnokultur är inget man föds med, lika litet som kvinnomedvetande. Det växer ur arbetets villkor. Jag skulle tro att många män i agrara samhällen befinner sig närmare kvinnokulturens värdesystem än många kvinnor i vårt samhälle.

Patriarkatet och det manliga tänkandet

Något som jag tror förvirrar debatten — som i alla fall förvirrat mig oerhört i försöken att ringa in vad "kvinnokultur" innebär — är sammanblandningen mellan patriarkatet och det manliga tänkandet.

Patriarkatet betecknar ett samhällssystem som räknar mannen som överlägsen kvinnan. Patriarkatet förtrycker kvinnan som kön på samma sätt som ett vitt rasistiskt system förtrycker de färgade på grund av hudfärg. Patriarkatet diskriminerar kvinnor *överhuvudtaget*, oavsett egenskaper, antingen öppet genom lagar och förordningar eller dolt genom att underlätta för män och försvåra för kvinnor.

Det manliga tänkandet däremot är ett värdesystem och mer svåråtkomligt. Det går en linje från lönearbetets värdering av arbete, tid och pengar via de grundläggande dragen i mansrollen till de rådande värdesystemen i vårt samhälle. Det är det jag i det här sammanhanget kallar det "manliga tänkandet" utan att därmed förknippa det med den enskilda mannen.

Det manliga tänkandet kan omfattas av både män och kvinnor, det kan fortleva i ett samhälle som formellt sett inte är patriarkalt. De "manliga" egenskaperna och förhållningssätten räknas då som överlägsna de "kvinnliga". Så är det tex hos oss. En kvinna kan räknas som fullt jämlik bland männen under förutsättning att hon är som en "riktig karl". Som "riktig kvinna" bör hon hellre hålla sig i kvinnovärlden för att överhuvudtaget erkännas.

Förvirringen kommer ur förväxlingen mellan dessa två begrepp. I den tidiga diskussionen om begreppet kvinnokultur förekom (och förekommer än) en sammanblandning mellan diskrimineringen av kvinnor som kön (tex genom att räkna antalet kvinnor som erkänts inom ett visst område) med osynliggörandet av de "kvinnliga" värdena utifrån ett "manligt" tänkande. En kvinnlig konstnär kan tex diskrimineras för att hon är kvinna men också för att hon målar på ett sätt som inte är "bra" enligt de rådande normerna. I det förra fallet är hon offer för patriarkatet, i det senare fallet kan hon vara utsatt för ett "manligt" tänkande.

Kvinnokulturen är en motkultur mot det manliga tänkandet. Precis som de kolonialiserade folken upptäckt hur deras sinnen och världsbild ockuperats av de vita förtryckarna har kvinnorna börjat inse hur deras känslor och upplevelser behärskats av männens tänkesätt. I upptäckten av den egna historien, de egna erfarenheterna, de egna livsvillkoren ligger en enorm styrka, som bottnar i känslan av det egna värdet.

Är kvinnokulturen politisk?

Medan män kan leva sitt liv förankrade i den synliga pro-

duktionsvärlden konfronteras de flesta kvinnor med bägge världarna. Allra tydligast den dubbelarbetande modern som dagligen utsätts för de två värdesystemen, men också de hemarbetande kvinnorna, eftersom de inte kan undgå att möta samhällets rådande värderingar. Antagligen är det ett viktigt skäl till det dåliga självförtroende som många hemmakvinnor i medelåldern dras med: det arbete de ägnat sitt liv åt är osynligt i samhällets ögon och dess huvudsakliga resultat vandrar på egna ben bort från dem.

Kvinnorna är idag de främsta bärarna av en rad kvalitativa livsvärden. Att synliggöra dessa värden och ge dem namn tror jag kan vara utgångspunkt för en fördjupad politisk kamp där vi inte bara erkänner produktionen utan också behovet av reproduktion av oss själva, våra barn, vår miljö. När vi kräver inte bara daghem utan också bra daghem, när vi kräver inte bara fler jobb utan bra arbetsmiljö, vettiga arbetstider, kortare resor är det exempel på fördjupade krav.

Att kalla det för "kvinnokultur" kan vara viktigt för det egenvärde och den självkänsla vi behöver för att göra osynliga värden synliga.

Kampen mot kalhyggena och kärnkraften, kampen för bärmarkerna och miljövården ser jag som en del av det synliggörandet. □

Fröpåsar

Det är svårt att ange "källor" till ämnet kvinnokultur men några som varit viktiga för mig förutom dem som nämns i artikeln är: Rita Liljeström, Berit Ås, Esther Boserup, Simone de Beauvoir, Juliet Mitchell, Paulo Freire, Erich Fromm samt arbete med Vi Mänskors generationsserie, tjejskivorna "Sånger om kvinnor" och "Tjejclown", utställningen "Kvinnor" och "Kvinnfolk" samt samtal med många kvinnor.